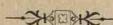

16

6065 | 12

PARTIDELE POLITICE

CINCI ARTICOLE APĂRUTE IN „TIMPUL“

REDAȚIA REVUEI
„Timp Politic“
N. FILIPESCU
DEPUTAT

BUCURESCI

TIPOGRAFIA SAVOIU & LAZAREANU, CALEA VICTORII, 28
VIS-A-VIS DE PREFECTURA POLITIEI CAPITALEI

1890.

b) 563644

~~Institutul de Studii Istorice și Social-Politice
de pe linia C.C. al P.C.R.
BIBLIOTECĂ DOCUMENTARĂ~~

~~Inventar n. 773621/80~~

Velox

PARTIDELE POLITICE

I

In Numărul său de la 21 Septembre 1890, ziarul *România* aducea guvernului d-lui General Manu, învinuirea că ținta lui secretă este de a disolva partidele existente.

Acusațiunea este gravă și merită a fi pe larg discutată, căci dacă s-ar putea presupune măcar guvernului o atare intenționată, el ar merita să fie combătut fără cruce.

Cred însă că *România* confundă reformarea partidelor pe care o dorim, cu nimirirea lor, care ar constitui un adevărat pericol pentru instituțiunile noastre parlamentare.

De când se zăresc la noi primele incepuri de viață parlamentară, Istoria politică a țării se confundă cu aceia a două mari partide politice. Aceste partide cără și-a dovedit aptitudinea de a se potrivi nevoielor multiple prin cără a trecut țara, cătă și azi a fi transformate și potrivite trebuințelor moderne ale Statului.

Dar de unde noi voim regenerarea partidelor existente, alții precum radicalii, urmăresc distrugerea lor.

Aci stă pericolul: criticele temeinice pe cără le adresăm partidelor în ființă, servesc acelora cără vor, nici mai mult nici mai puțin, de cât a sfărăma forma în care au fost turnate și în care s'așteptă să fie inchiegate partidele noastre politice.

Și ce legitimează această pornire — cu care nu vrem să ne facem solidari — de a rupe cu o tradiție la adăpostul căreia s'așteptă să fie radicate instituțiile noastre moderne?

Argumentul cel mare în contra partidelor legitime din această țară este, că ele nu sunt despărțite prin deosebirile fundamentale de principii și că prin urmare nu au rațiune de a fi.

Acestei teorii îmi voi permite a opune o alta, pe care o cred mai justă și anume aceea că: niște partide pot exista și pot avea rațiune de a fi chiar fără să existe deosebire de principii între ele *la un moment dat*; că pe de altă parte, niște partide politice nu pot funcționa împreună, când între ele sunt deosebirile fundamentale de principii.

Deosebirile de principii între partide pot fi *utile*; punctele de contact între ele sunt *indispensabile*.

In sprijinul acestei teorii, voi lua ca exemplu, la noi în țară, un partid, precum este cel radical, care se diferențiază de celelalte partide prin modul deosebit cum el înțelege întreaga organizație socială. Si să ne închipuiam pentru un moment par-

tidul radical cu programul lui de astă-ză, alternând la putere cu unul din cele-lalte partide existente.

Am avea azi la putere un partid care admite exproprierea proprietarilor pentru caușa de utilitate publică — și am avea apoi un alt partid, care ar pune din nou în posesiune pe proprietarii expropriați. Am avea azi un guvern care ar introduce sufragiul universal; mâine un altul, care ar restabili sufragiul restrâns. Sub un asemenea regim, fiecare modificare de cabinet ar aduce dupe sine o schimbare de constituție și am vedea țara trecând, din cinci în cinci ani, de la forma republicană la forma monarhică.

O țară cu o constituție cât de robustă, n'ar putea indura zece ani un asemenea regim.

Și de aceea alternarea la putere a unor partide atât de adânc divizate, care pentru unuī ar părea a fi un ideal, pentru noi este o curată iluziune.

Din potrivă, imprejurarea că deosebirile între două partide sunt neinsemnante, ori că la un moment dat aceste deosebirile lipsesc cu desăvîrșire, nu este un cuvînt pentru ca acele partide să-și piardă rațiunea de a fi.

Acest lucru se explică lesne: ideile generale cără constituiesc doctrina unuī partid și cără singure prin permanența lor sunt chiagul durabil al grupurilor politice, plutesc adeseori în sfera speculațiunelor și adesea nu-și găsesc aplicarea în practică zilnică. La aceste idei, cără constituiesc avutul sufletesc al partidelor, se adapă mai ales fruntașii

politici cări nu aă numai grija de a da satisfacere trebuințelor momentului, dar aă și misiunea de a se ocupa de interesele permanente ale partidelor, d'a le păstra continuitatea în idei și d'a le indica un ideal în tot-d'a una conform cu trecutul lor.

Însă în practica zilnică, partidele preocupate de a da satisfacere nevoilor reale și mai apropiate ale țărei, înscriu în niște programe de actualitate, soluțiuni precise, în cari ideile distinctive ale partidelor adeseori nici nu se mai zăresc.

Astfel se întemplă că niște partide adânc divizate, fie prin trecutul lor, fie prin tendințele lor pentru viitor, nu se diferențiază întru nimic în prezent, și totuși aceste partide își păstrează rațiunea de a fi. Astfel vedem, actualmente, în unile țări, precum de pildă în Statele-Unite, existând două partide bine organizate și totuși nedespărțite prin nici un principiu distinctiv. Si puține țări trag mai multe foloase din existența partidelor de căt Statele-Unite americane!

Asemenea, în Anglia, s'aă văzut adeseori cele două mari partide păstrându-și organizația distinctă fără ca nimic, din punctul de vedere al ideilor, să le deosibeașcă

Iată, de pildă, cum Thomas Erskine May zugrăvește fisionomia partidelor politice din Anglia în jurul anului 1860:

«Reformele legislative și progresele sociale săvărsite în timp de 30 de ani, șterseseră foarte mult deosebirile intre sentimentele tuturor partidelor. Se

intemeiaseră principii fundamentale și se indrepătaseră multe greșeli din legă și din Constituție. Marile cîmpuri de luptă ale partidelor erau acuma pacinice domenii, ocupate în comun de toate partidele. Pentru a se potrivi opiniunei publice, conservatorii deveniseră liberali; pentru a nu depăși opinia publică, ultra-liberalii erau siliți a păstra tacerea ori a se zice moderati! »

In multe privințи această situațiuie a partidelor din Anglia se asemăna cu aceea a partidelor noastre cari, după marile cuceriri politice săvîrșite de 40 de ani, au nevoie de a se desvolta, păstrând în trăsătură generale actuala noastră organizație politică.

Negreșit, faptul de a se menține neatinse instituțiunile noastre actuale, nu echivalează cu o politică de imobilitate: păstrând instituțiunile existente înțelegem să facem ca aceste instituțuni să-și producă roadele.

In această ordine de idei, cred că trebuie să urmărим o induoită țintă: aceia mai întîi de a organiza și tot odată de a întări iar nică de cum de a distruge partidele noastre; apoi de a îndrepta silințele acestor partide spre desvoltarea forțelor Statului, înlăturând pentru moment luptele constituționale sterile.

In adevăr, din punctul de vedere constituțional, organizarea și disciplinarea partidelor politice prețuește adesea-ori mai mult de cât o reformă con-

stituțională. Cu cât partidele noastre vor avea o organizație mai superioară, cu atât Constituția va da rezultate mai bune.

Un istoric englez, vorbind de constituția Angliei, zice: «Pentru ca o formă de guvernămēnt atât de complexă și combinând atâtea forțe contrarii să fi putut în genere păstra o acțiune armonică, aceasta se datorește mai ales organizațiunii partidelor, agenți pe cără Constituția abia îi recunoaște, dar cără sunt nedespărțiti de guvernul parlamentar și cără exercită cea mai mare influență, fie în bine fie în rău, asupra destinelor politice ale țărei.»

In adevăr, o Constituție nu are valoare numai prin ea insăși: virtutea ei depinde și de moravurile țărei în care ea se aplică și de valoarea partidelor ce se slujesc de densa.

Intărirea, transformarea și perfectionarea organizațiunii partidelor noastre sunt dar un scop ce în prima linie trebuie să ne simtăm a atinge. Dar această organizare a partidelor devine la rândul ei un mijloc, al căruia scop este realizarea programelor ce trebuie să fie ținta partidelor. Si aceste programe, precum am spus-o, nu au nevoie, numai de dorul de a diferenția partidele între ele, de a pune în discuție ideile generale de organizație a Statului. Ele trebuie să se silească, pentru moment, de a desvolta puterile Statului fără a pune în joc instituțiunile noastre fundamentali, cără satisfac deplin ambele noastre partide de guvernămēnt. Si în adevăr, Constituția noastră poate fi un admi-

rabil instrument, (mai ales mănuit de niște partide bine organizate) spre a realiza un vast *program de afaceri*, menit a desvolta bogățiile țării, a spori bunul traiului material și moral, a imbunătăți soarta diferitelor clase ale societății și a organiza în mod mai potrivit nevoelor țărei, diferitele servicii publice.

Cred însă, că faptul de a ne menține pe terenul ideilor practice și de a înlătura luptele constituționale, nu trebuie să intunece noțiunea de partid. Căci, precum un partid nu poate pretinde a dobândi puterea pe câtă vreme nu ar putea da țării făgăduiala unui program de reforme imediat realisabile, asemenea un program, ori-cât de bogat în reforme practice,—dar care aducând confuziunea în idei, ar fi în stare să disolve partidele — ar constitui un pericol pentru instituțiunile noastre parlamentare.

De aceia cred că, cu cât imprejurările vor circumscri mai mult lupta dintre partide la reforme practice de amănunt, cari în genere exclud ideile generale ce prin ele singure pot diferenția partidele, cu atât noțiunea de partid trebuie mai mult întărite și partidele politice trebuie mai puternic organizate.

II

In orî-ce Constituție, partea esențială și care domină cele-lalte materii constituționale, este aceia care prevede modul cum se schimbă puterea executivă. Se poate zice că o Constituție este aproape perfectă, când permite înlăturarea la timp a guvernelor uzate și când asigură înlocuirea acestor guverne, în mod pacnic și normal.

Să cercetăm dar în ce mod funcționează din acest punct de vedere sistemul nostru Constituțional.

Și mai întîi se cade să înlăturăm orî-ce comparație între regimul nostru parlamentar și cele două tipuri extreme de regim reprezentativ azi existente: cel englez și cel german. Suveranul nostru nu are dupe Constituție puterile intinse pe cărî le are Impératul Germaniei, care dupe place alege puterea executivă în afara de parlament. Pe de altă parte, nu avem nici un corp electoral și un Parlament care să se asemene cu corpul electoral englez și cu camera Comunelor, în cît să putem practica sistemul guvernului de cabinet aşa cum el funcționează în Anglia unde puterea legiuitoră nu numai restoarnă guvernul, dar de-

semnează chiar în modul cel mai precis pe cei ce trebuie să vie la cărmă.

La noi există un sistem intermediar, în care nici Coroana nici Parlamentul ori corpul electoral, n'aș de fapt o putere exclusivă în ceea ce privește schimbarea guvernului, dar în care ambele aceste puteri își dau un ajutor mutual. Corpul electoral și Parlamentul nu restoarnă în genere guvernele și mai puțin desemnează pe urmășii lor. Ei dau însă prețioase indicațiuni de care Coroana ține seamă pentru a veni în ajutorul partidelor când sforțările lor sunt insuficiente spre a înlătura un guvern uzat ori a schimba o situație primejdioasă.

Sistemul nostru reprezentativ ar putea în fapt să se asemenea mai mult cu cel ce se practică în Spania de la o vreme incoace.

Ce este însă demn de notat, sunt roadele excelente ce de un timp incoace a dat acel sistem, într-o țară atât de frâmântată de revoluționi cum este Spania, grație mai ales abnegațiunii șefilor celor două mari partide. Actuala Regentă, ajutată de sfaturile înțelepte ale acestor șefi, a isbutit să asigure Spaniei o eră de liniște și de progres, făcând să alterneze la putere cele două mari partide și nesocotind grupurile extreme ori nuanțele intermediare.

Am văzut acum câțiva ani pe d. Canovas del Castillo, șeful partidului conservator, retrăgându-se de bună voie de la putere, de și dispunea de o

mare majoritate în Cortese și recomandând ca urmaș al său pe d. Sagasta, șeful partidului liberal.

Acesta după ce guvernă Spania mai mulți ani în liniște, și avu fericirea dă de realiză numeroase reforme, grație mai ales opoziției înțelepte și relativ moderate ce-i făcu d. Canovas, se retrase la rândul lui de bună voie. Când d. Sagasta văzu că disidențele liberale nu-i mai permit a păstra unitatea în partidul liberal și că partidul conservator este în ajun dă de a se disolva, el sfătuie reșintă să insărcineze pe d. Canovas să întocmească o nouă administrație conservatoare și să nesocotească pe șefii grupurilor intermediare.

In luna lui Iulie 1890, câteva zile după venirea la putere a d-lui Canovas, acesta explică astfel causele crizei ce l aduse la putere :

«Oră-care ar fi sistemul electoral, guvernul existent are, la noi, în tot-dă-una majoritatea în alegeri... Astfel dar, din două lucruri una : ori guvernul se va perpetua la putere, ori prerogativa regală trebuie să intervie pentru a schimba politica și a permite partidelor să se succedeze în mod pacnic și legal la putere. Astfel sub Domnia lui Alfons al XII, acest Domn a avut în tot-dă-una nestrămutata hotărîre de a lăsa partidele liberale și conservatoare să se înlocuiască rând pe rând la guvern...

«De altminteri împărtășam atât de mult această părere, în cât eșu însuși, în 1881, oferit Regelui

pretextul de a congedia pe conservatori și de a chema pe d. Sagasta.

«Această ideie de a face ca cele două mari partide monarhice să se succedeze la putere, îmi pare a fi cauza de căpetenie a crizei actuale»...

Negreșit, se poate ca acest sistem să nu fie pentru unii idealul în materie de constituționalism. Se poate ca unii să incline spre sistemul prusian iar alții să prefere sistemul guvernului de cabinet englez. Se poate că, ca tendință pentru viitor, partidele noastre să se orienteze spre unul sau altul din aceste două forme de guvern. Ază insă, trebuie să recunoaștem că este multă asemănare între sistemul nostru reprezentativ și cel din Spania.

Pe lângă aceasta, trebuie să recunoaștem că soluțunea constituțională pe care Coroana a adoptat-o cu succes în Spania, presupune ca condițiune esențială existența a două mari partide.

Trebue negreșit să existe *cel puțin* două partide pentru ca unul retrăgându-se de la putere să fie altul pregătit pentru a-și lua moștenirea.

Nu trebuie să fie *mai mult de cât două*, fiind că multiplicitatea partidelor nu poate de cât să multiplice ocaziunile de favoritism peintru Rege și cauzele de nemulțumire pentru partide.

Cu două partide, Suveranul poate avea deplină libertate de a schimba situațiile politice incorelate, fiind că intervenția regală se mărginește a înlătura guvernele uzate. Insă cu immulțirea grupurilor politice, Regele nu are numai puțină de a schimba

guvernul ci și latitudinea de a alege, după bunul său plac, noul guvern între nenumăratele grupuri ce aspiră la putere.

Această latitudine atrage însă după sine, nemulțumirea tutelor grupurilor ce nu beneficiază de favoarea regală. Dacă dar pe de o parte, Coroana câștigă în putere, pe de altă parte ea păgubește înzecit în prestigiul.

In articolul precedent am căutat să arăta întrucât și asupra căror principii se pot deosebi partidele noastre. In prezentul articol m' am silit să dovedesc că existența a două partide este absolut indispensabilă, în afară de orice considerație de principii, numai ca un simplu *procedeu de guvernămēnt*, ca un simplu *mecanism constituțional*.

III

Un partid presupune o organisație, o erarchie și o disciplină.

Nu trebuie dar să ne mirăm dacă, pe lângă adversarii de principii ai organizațiunile partidelor, vedem rădicându-se în contra noastră toți acei cari găsesc în ființa partidelor, o piedică la niște ambițiuni pripite.

Acești din urmă neputându-se reclama de ideile partidului din cari așeit, găsesc comod a se infățișa ca apostoli «nouilor curente nesocotite de vechile partide.» Argumentul lor de căpetenie în contra partidelor existente este acesta: «Partidele vechi așeau avut o misiune pe cari și-așeindeplinit' o; ele corespund la niște trebuințe acum în mare parte indestulate. Ază s'așe produs alte nevoi cari trebuie să satisfăcute și cari ies din cadrul programelor partidelor existente. Deci, la idei noi, partide noi.»

Ei bine, citez a zice că a rationa astfel, însemnată a nesocoti și natura și scopul și condițiunile de existență a partidelor.

Partidele politice nu purced de la niște dogme. Ele nu sunt inchise în niște principii imuabile.

Intr'aceasta ele se deosibesc de sectele religioase, a căror credință se resumă într'un document revelat și cără trăesc numai cât trăește și dogma pe care o reprezintă.

Partidele politice nu sunt incuiate într'o formulă. Ele sunt în contact cu nevoile multiple ale unei țări; în contact periodic și obligatoriu cu corpul electoral.

Partidele moderne, pătrunse de spiritul științific de cercetare al secolului nostru, au deci, nu numai sarcina de a studia și de a satisface toate aceste nevoi; ele au și putința, prin alternarea lor la putere, de a observa curentele nove ale opiniei publice din indoitul punct de vedere al autorităței care preocupă mai mult pe guverne și al libertăței care ingrijește mai mult opozițiile.

Și în această privință tot Anglia ne procură un invățămînt util: cele două mari partide cără, sub denumirea lor actuală de *whigs* și *tories* există de două secole, au putut satisface pe deplin nevoile multiple și aspirațiunile diferite ce s-au produs în acest lung decurs de ani. Si slavă Domnului, sub toate raporturile Anglia a suferit niște transformări uriașe în rîstimpul acesta.

Prevăd însă obiecția: ea a fost chiar formulată deja. «Nu știm ni se zice, ce e în Anglia, dar la noi, partidele politice dau prea puțină luptă de idei, prea se coboară la lupte meschine de persoane, prea adeseori cad în contradicții, prea ușor își uită principiile.»

Așă putea răspunde pur și simplu că aceste defecte nu sunt de esență organizațiunie de partid, ci sunt inherente firei omenești.

Imbrățișând toate ramurile de activitate ale țării lor, partidele politice, produse fatale ale acestei țări, nu pot fi alta de cât oglinda credincioasă a majorităței aceleia națiunii; ele nu se pot deosebi de aceea ce se numește *l'état de la société* al țării aceleia.

Ar fi dar lucru firesc de a nu pretinde ca un partid în adevărata accepțiune a cuvântului, un partid care nu e numai un cenacol de oameni de elită, dar care are rădăcină în țară, să producă alte roade de cât acelea ale solului din care a crescut. Totuși se poate afirma că tocmai existența partidelor reduce la un minimum posibil acele neajunsuri.

Căci partidele politice nu numai închiagă la un loc un număr oare-care de oameni de principii. Ele au puțină de a disciplina chiar pe acei asupra căror ideile n'au un ascendent suficient, și rețin, chiar prin simple convenționi, multe convingeri subrede.

Și astfel inchegate, partidele sunt într'o măsură oare-care, legate de trecutul și de angajamentele lor. Rămâne opinionei publice sarcina de a veghea de aproape și de a aminti cu putere partidelor aceste angajamente.

In tot cazul, niște partide având o continuitate istorică vor avea mai multă unitate de convingere

și de purtare de cât niște grupări cără se nasc azi pentru a peri mâine, cără apar pentru susținerea unor idei și mor odată cu ideia lor. În adevăr, ce ar putea garanta pentru consecuența acestor grupuri efemere? Trecut nu aș, un principiu stabil nu le leagă, angajamente n'aș față cu nimenei.

De altminteri, o lungă experiență ne dovedește cât de ilusorii aș fost speranțele cu cără s'aș născut acele grupuri politice și cât de tenace este favoarea de care se bucura în opinia publică cele două mari partide atât de mult criticate și invidiate.

Fractiunea din Moldova nu mai e de cât o amintire, *Centrul* e uitat de mult, *Disidența liberală*, care se afirma ca un partid având o viață a lui proprie, a reîntrat în organizația partidului liberal-național. Ca un fluviu uriaș care înghite pîruiile ce se formează dintr'însul, cele două mari partide aș copleși aceste manifestațiuni sporadice.

Partidul liberal a cărui moarte mulți prooroci falși aș anunțat-o, există și n'are cuvînt să dispară.

Iar partidul conservator, cu toate prigonirile pe cără le-a suferit în timpul unui indelungat șir de ani, a menținut falnic, în fața partidului liberal un steag sub care s'aș adăpostit toți cei ce aș luptat pentru răsturnarea unui regim despotic.

Și când cine-va, dându-șă acum în urmă luxul comod de a releva câte-va inconsecințe în purtarea noastră din acele timpuri când se pornise o luptă de exterminare în contra partidului conser-

vator, ne intreba : «Ce ați spus, ce a-ți făgăduit,
ce a-ți făcut în acei 12 ani», d. Al. Lahovary răspundea : «Ca Sieyès în timpul Teroarei, pot spune :
«Am trăit.»

IV

Cele ce am spus în privința grupului radical mi-aș atras din partea d-lui Panu un răspuns apărut în numărul de eră al *Luptei*.

Ca acel filosof din antichitate, care pentru a demonstra mișcarea, umbla, d. Panu pentru a dovedi posibilitatea existenței grupului radical zice: «Iată, existăm.»

Nu tăgăduesc și n-am tăgăduit existența grupului radical, grup, ce e drept, puțin numeros de și interesant prin cestiunile pe cără le agită și util chiar prin silințele sale d'a deștepta cele-lalte partide asupra multor cestiuni importante.

Ceea-ce însă am susținut este că, fiind date deosebirile fundamentale de principii dintre radicali și cele-lalte partide, grupul radical nu poate exista *ca partid de guvernămēnt*, pe câtă vreme vor exista cele-lalte partide constituite pe baza lor actuală.

Când aceste partide vor fi distruse, va veni poate rândul radicalilor d'a cârmui această țară; până atunci însă nu.

D'aceia găsesc că d. Panu e prea ambicioas, ori e prea puțin ambicioas.

Cred că radicalii sunt prea ambitioși când pre-

tind că pot deveni unul din partidele de guvernămēnt din această țară; ori ei nu sunt destul de ambițioși, ei nu au curajul singurei ambițiuni pe care ar putea-o avea, aceea, că distrugend toate cele-lalte partide să nu mai rămână de cât un singur partid: cel radical.

Nu tăgăduesc, că partidul radical ar putea după ce ar fi distrus pe toate cele-lalte partide, să ajungă la putere și să își aplice programul; să proclame Republica; să introducă sufragiul universal; să exproprieze proprietarii, etc. Pretind însă că nu e posibil ca un partid să săvârșească, în mod periodic o asemenea operă, și ca un altul să vină la rândul lui, de pildă din 5 în 5 ani, să restabilească monarchia, să reintroducă censul electoral, să pună din nou în posesiune pe proprietarii expropriați.

D'aceia recunosc că partidul radical ar putea rămâne *singurul* partid de guvernămēnt din această țară; nu cred însă că el ar putea fi alături de partidele politice constituite pe baza lor actuală, *unul*, din partidele de guvernămēnt chemate a alterna la putere.

Dar d. Panu lărgind discuțiunea, intinzând-o la cele-lalte țări că practică regimul parlamentar zice: «Cât de frumoasă ar fi teoria d-voastră asupra partidelor, ea nu e posibilă. Vedeți, în nici o țară nu există numai două partide; pretutindeni există cel puțin trei.»

Nu tăgăduesc că în unele țări există mai mult

de două partide. Ceea-ce insă afirm e că în țările unde sunt numai două partide sistemul parlamentar funcționează bine, iar în țările unde sunt grupuri mai numeroase, parlamentarismul dă rezultate rele.

In Francia, in Italia, in Grecia unde există grupuri numeroase, parlamentarismul nu funcționează în mod normal și dă chiar rezultate foarte rele. Cred că acest lucru e atât de indisutabil, în cât nu mai insist.

Din potrivă in Belgia, in Spania de un timp in coace, in Anglia, in Statele-Unite, unde nu există de cât două partide de guvernămēnt, sistemul reprezentativ dă rezultate bune.

In ceea-ce privește Belgia, voi ţiuta părerea d-lui Emile de Laveleye. Aleg dinadins pe d. de Laveleye fiind că e radical. Căci dacă d. Panu trăndu-mě pe mine de spirit ruginit, lucrul să se prinde; și va veni de sigur mai greu d-lui Panu de a o lăua de sus cu d. de Laveleye și de a-ți adresa aceste cuvinte pline de milă pe care le rostește la adresa unui reacționar ca mine: «Să lăsăm biata omenire ca să meargă cursul ei evolutiv și să nu ne mai dăm silința a o viri în calupuri inguste, în cari nu mai poate sta un singur moment.»

Iată ce zice d. E. de Laveleye despre partidele din Belgia :

Nicăieri, regimul parlamentar nu funcționează în mod mai corect de cât în Belgia, fiind că în Camere nu se află de cât două partide. Linia de demarcatie e atât de adâncă,

in cât nici printre Reprezentanți, nici printre Senatori nu există un singur disident, un singur mixt ori indoios. Îndată ce interesul de partid e pus în cauză, voturile sunt de minune cunoscute de mai înainte. Faptul de a părăsi ministerul în ziua pericolului, ar fi privit ca o trădare și ar face pe deputatul culpabil să știe pierză locul în Parlament... Adeseori se vorbește de servilism și se laudă independența. Mare greșală. Guvernul parlamentar nu poate exista de cât prin disciplină în sânul partidelor. Altminteri, el produce numai confuziunea, neputința și deconsiderația.»

Nu mai vorbesc de Spania, de care m'am ocupat pe larg într'un articol precedent. Negreșit și în Spania există liberali-disidenți, radicali, republicanii, însă aceste grupuri sunt nesocotite de Coroană și de cele două mari partide constituite. Și de când aceste nuanțe intermediare sunt sistematic înlăturate de la guvern, și puterea alternează între cele două mari partide, liberalii și conservatorii, Spania ne dă spectacolul unei desvoltări pacnice și fecunde.

Cât pentru Anglia, nimeni nu va cădea în binefacerile pe care această țară le dătoresc existenții celor două partide clasice. Neputându-se cădea aceasta, se caută să se dovedească că cu toate serviciile aduse Angliei de *whigs* și de *tories*, azi nu mai există două partide, azi să adăogă un alt treilea partid, radicalii.

Ei bine, aceasta este o eroare absolută. D. Chamberlain a declarat el însuși că radicalii nu sunt de cât o nuanță a partidului liberal, că progra-

mul său nu se opune ci se adaogă la programul d-lui Gladstone, acesta fiind un minimum de reforme necesare, iar al său un maximum de reforme posibile.

Dacă existența unor asemenea nuanțe în sănul unui partid sau chiar existența vremelnică a acestor grupuri în afară de cele două mari partide, ar fi o probă că nu există numai două partide de guvernămēnt în Anglia, atunci așă desfide pe origine să 'mă dovedească, lucru de altminteri neindios, că așă existat vreodată în Anglia două partide și numai două. Căci de când există partide în Englîera, așă existat nuanțe și disidențe. În timpul revoluției francese a fost în Anglia un partid liberal moderat și un partid liberal înaintat precum și un partid *ultra-tory* alături de un partid conservator-liberal. Sub domnia lui George al III-lea se formase partidul *amicilor regelui*.

Toate aceste grupuri însă au dispărut și ceea-ce a rămas sunt cele două mari partide cără există și azi și despre cără d. Franqueville zice :

«Că sunt alianțe vremelnice, într'un scop determinat, aceasta se vede astăzi și probabil se va mai vedea în viitor; că ideile bărbătilor politici se modifică și că vechile partide se reconstituiesc în condițiuni deosebite, aceasta e mai mult de cât probabil; — dar este cert că vor fi tot-dă-una două curente de opinie și ca consecință, tot-dă-una două partide politice.»

Dar exemplul cel mai interesant pentru parti-

dele noastre politice este acela al Statelor-Unite.

Există în Statele-Unite americane, două partide tot atât de adânc despărțite prin organizația lor, cât sunt de puțin divizate prin cestiuni de principii. În contra acestor partide, cărora li se poate adresa multe critici meritate, s'a ridicat un grup nou, *Independenții*. Aceștia în loc de a intra într'unul din partidele existente și d'a căuta să-l transforme și să-l regenereze, au vrut să distrugă toate partidele existente și să pună în loc partide noi, croite după singurele reguli ale logicei și ale rațiunii pure.

Resultatul acestei întreprinderi, rezultat care ne poate și noă servi de învățămînt, a fost că «Independenții» au fost strivîți între cele două mari partide cără trăesc și azi și n'au cuvînt să dispare, cu toate invinuirile ce li se pot aduce.

V

Față cu teoriile ce ies la iveală de la un timp, că misiunea partidelor istorice s'a indeplinit, se cade să cercetăm care trebuie să fie în această cestiune atitudinea partidului conservator și aceia a partidului liberal.

In cea-ce privește pe partidul conservator, el trebuie mai întîi să recunoască în teoria celor două partide, un principiu care se asemănă foarte mult cu un alt principiu eminentă conservator: principiul monarhic. Căci, ca și pentru Monarhi există pentru partide un fel de legitimitate.

Intreg principiul monarhic reșede în această idee, este mai bine a avea pe Tron un om de o valoare poate mediocră, dar care moștenește puterea fără lupte, după o normă stabilită de mai înainte, ceea-ce exclude rivalitățile și impune autoritatea Suveranului, — de cât un om de o valoare poate superioară, dar nepregătit pentru prima magistratură din Stat și care și-ar datori înălțarea unor lupte prea incordate, cari pot primejdui în suși existența Statului.

Oră cine recunoaște valoarea acestui principiu,

trebuie să prețuiască cât de mare este folosul ca puterea să treacă în mod liniștit și normal de la un partid încercat în lupte la un altul ale căruia principii și personal sunt de tot cunoscuți și care este pregătit pentru a culege moștenirea puterii.

Dar nu numai că două partide legitime pot mai bine de cât orii-cară altele să asigure transițiuni liniștite în schimbările de regim. Singure asemenea partide pot avea asupra opiniunii publice autoritatea ce se cuvine să aibă acești factori cară într'un regim de opinie, trebuie să păstreze direcțiunea spiritelor.

O scurtă digresiune va lămuri pe deplin această propoziție.

Bagehot zice că instituțiunile politice trebuie să aibă calități imposante și calități eficiente. Prin părțile eficiente din o Constituție, el înțelege acelea cară sunt menite să producă rezultate practice; prin calitățile imposante se înțelege un oare-care aparat menit să inspiră respectul maselor.

Valoarea Constituției engleze, reșede în mare parte, după Bagehot, într-o aceasta că are părți imposante, istorice, majestuoase, teatrale, ce sunt dobândite ca moștenire de la trecut și cară exercitată un farmec puternic asupra maselor.

Ei bine, ca și instituțiunile, partidele politice trebuie să aibă ceva imposant. Într-un Stat democratic, partidele trebuie să obțină sufragiile nu numai a unei élites dar și a maselor populare. De aceia va fi în tot-d'a-una mai bine pricopiat un partid care și-a

făcut probele, care a jucat un rol în momentele critice și a căruia principii nu numai sunt neted afirmate, dar au și pătruns în masele populare sub forma acelor firme și etichete simple cără sunt sinteza unei doctrine și resumatul unei legende.

Dar pe lângă aceste consideraționi cară, nu se poate să nu fie prețuite de ori-ce conservator, mai e și aceasta că două partide pot mai bine de cât ori-ce altă divisiune, ori-ce altă *departure* a grupurilor politice, cum zic Englezii, să asigure stabilitatea intr'un regim parlamentar.

In adevăr, când în loc de două partide există trei, cu forțe aproape egale, se pune în mod firesc această alternativă: ori două din acestea se coalizează pentru un timp oare-care și atunci revenim la tipul celor două partide, tip însă mai inferior în specie, căci în loc de un partid omogen avem o coaliție; — ori două din aceste grupuri, unindu-și puterile au în tot d'a-una puțință de a răsturna ministerul, fără a putea forma un guvern durabil. Avem astfel o permanentă nestabilitate, din cauza oscilațiunii grupului celuī mai slab, când spre dreapta când spre stânga.

In fine, pe lângă folosul unei mai mari stabilități, existența a două partide mai este și o garanție de moderăriune relativă în luptele politice.

Este evident că două partide cără își recunosc oare-cum existența legală una alteia, cără pe lângă multe puncte de deosebire au și unele puncte de contact, își vor discuta faptele și nu vor pune în

caușă, din prima zi a unuī guvern nuoū, insușă rațiunea de a fi a celuī guvern. Este evident că niște partide legate de un trecut care angajează și având siguranță de a-și avea rândul lor de putere nu vor putea face din ori-ce cestiune o armă de partid. Este evident în fine, că niște partide cără chemate fiind a se inlocui, aŭ conștiința că vor trebui să recunoască la putere legalitatea operii predecesorilor lor, vor fi mai circumspecte în alegerea procedurilor lor de opoziție.

Toate acestea cred că sunt idei conservatoare.

De aceia nu pot pricepe ca un partid conservator să poată susține o altă teorie fără a renega insușă principiile sale.

Cât pentru partidul liberal, el are un indoit motiv de a fi apărătorul teoriei celor două partide. Pentru dênsul este aci în joc și o cestiune de principiu și interesul propriu sale conservaționist.

Ca cestiune de principiu, el trebuie să recunoască în existența partidelor un intermediar necesar între corpul electoral și cercurile cârmuitoare dintr-o țară. Într'un regim de opinioare, cum este sistemul parlamentar, cestiunile transcendentale trebuie simplificate; programele compuse din proiecte de legi trebuie rezumate; făgăduelile trebuie chezășuite.

Această operă n'o pot face de cât partidele politice, și cu cât dreptul de sufragiu este mai întins, cu cât adică idealul liberal este mai com-

pletec realizat, cu atât partidele devin mai indispensabile pentru o sinceră practică a regimului parlamentar.

Dar pe lângă această cestiune de principiu, mai este și un interes egoist, interesul propriu sale conservațiunii care trebuie să indemne pe partidul liberal a deveni cel mai hotărât partisan al teoriei celor două partide.

Maï mult ca orï-care altul, partidul liberal este expus ca dintr'insul să se nască grupuri peste grupuri. În tot-d'a-una se vor găsi grupuri mai extreme de cât cele mai extreme, cari impingend principiile liberale în ultimele lor consecințe, vor tăgădui partidului liberal rațiunea lui de a fi.

Partidul liberal nu poate să nu vază că desagregarea partidelor este pericolul cel mare care îl amenință în viitor, maï ales când va fi lipsit de omul care, debutând la putere prin un resbel fericit a știut de 14 ani să menție unitatea partidului liberal.

Am arătat maï sus că pe lângă punctele de deosebire trebuie să fie și puncte de contact între partide.

Unul din aceste puncte de contact, este recunoașterea în comun a teoriei celor două partide, este recunoașterea reciprocă a legitimității partidului liberal și a partidului conservator.

Dar pentru a imprăștia de la început ori-ce echișoacă, trebuie să spun că vorbind de un «punct de contact» între liberali și conservatori, repudiăm

negreşit ori-ce conlucrare, în ori-ce timp și sub ori-ce formă a acestor partide.

De altmintrelea o asemenea explicație nicăi nu e necesară în cea-ce ne privește. Noi cări timp de 12 ani am combătut fără cruce guvernul liberal, dar cări am fost adversari leali de și neimpăcați aî d-lui Brătianu; noi cări am căutat pe toate căile a răsturna de la guvern partidul liberal, nu insă a 'l disolva sau a-î escamota puterea, nu ne putem înțelege cu liberali, *de cât pentru a rămâne vrăjmași*. Lupta intre dînșii și noi neputend avea sfîrșit, nu putem avea înțelegere cu dînșii de cât pentru a delimita terenul pe care avem să ne combatem.

Prin urmare, departe de a fi, cum am fost a-cuzați, vrăjmașii partidelor politice, privim ca o necesitate pentru țară existența celor două mari partide: liberali și conservatori. Si în loc de a spune cum zic unii «partidul liberal trebuie să piară», credem că partidul liberal trebuie să trăiască. Căci existența partidului liberal este insuși rațiunea noastră de a fi.

